

**МЕТАФОРИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ
ПЕРЦЕПТИВНИХ ОЗНАК У ТЕРМІНАХ ЗВУЧАННЯ
(на матеріалі сучасної німецької мови)**

У статті показано, що механізм концептуальної метафори слугує основою формування перцептивної метафори, залученої для осмислення взаємодії слухових ознак із дотикальними, смаковими або зоровими якістьми.

Ключові слова: концептуальна метафора, перцептивна метафора, концепт KLANG, перцептивна ознака.

Сучасна лінгвістика характеризується підвищенням інтересом до вивчення специфіки мовного втілення результатів чуттєвого пізнання людиною довкілля, до виявлення глибинних механізмів структурування й категоризації досвіду особи, закріпленого в одиницях із перцептивною ознакою [7; 8]. Мовні форми на позначення сприйняття розглядають як засоби репрезентації концепту – оперативної змістової одиниці пам'яті, концептуальної системи й мови мозку, всієї картини світу, відображеної в людській психіці [4]. У руслі цих розвідок знаходиться вивчення концепту ЗВУЧАННЯ, що який розуміють як репрезентацію у свідомості мовців узагальнених уявлень про різноманітні звуки [3; 5]. Для німецької картини світу концепт ЗВУЧАННЯ співвідноситься з концептом KLANG.

З-поміж засобів означування концепту ЗВУЧАННЯ поза увагою германістів залишилися прикметники й дієприкметники на позначення звука сучасної німецької мови, що робить актуальним виявлення глибинної семантики досліджуваних слів, встановлення їхніх семантико-когнітивних властивостей і механізмів комбінаторики з одиницями інших класів.

У нашому дослідженні ми дійшли висновку, що ад'єктивні одиниці на позначення звучання виокремлюють параметральний компонент концепту KLANG, тобто втілене у свідомості людини розуміння властивостей довкілля, пов'язаних зі звуком [2]. Його структура представлена перцептивним, градуальним і процедурним рівнями й визначає поділ досліджуваних одиниць на перцептивні й градуальні ад'єктиви, а також лінгвокогнітивні механізми їхньої комбінаторики з дієсловами та іменниками різних семантичних класів.

Сполучуваність прикметників і дієприкметників з дієсловами й іменниками спирається на особливості процедурного рівня концепту, який репрезентує невербалізовані знання, пов'язані з операцією градування й семантико-когнітивними механізмами комбінаторики ад'єктивних одиниць сучасної німецької мови на позначення звучання з іменниками. Механізм концептуальної метафори, яка репрезентує одну сферу знань у термінах іншої [1; 10], слугує основою для формування трьох видів метафори, залученої до осмислення звучання: перцептивної, градуальної й онтологічної. Завдання пропонованої статті полягає у виявленні й розкритті механізму, який слугує основою формування перцептивної метафори.

Одну з головних особливостей досліджуваних прикметників й дієприкметників становить позначення параметрів звучання різного ступеня сталості, відображене в їхньому поділі на узуальні, перехідні й okazіональні. Узуальним ад'єктивним одиницям властива найбільша сталість позначеної ознаки, тобто їхнє значення звучання зафіксовано в словнику й мало залежить від контексту, наприклад, *laut* «гучний». Okazіональні ад'єктиви характеризуються найменшою стійкістю у відображенні параметрів звучання, оскільки їхнє значення залежить від сполучуваності з іменниками або дієсловами з семантикою звучання, наприклад *ewige Sirenen* «нескінченні сигнальні гудки». Межа між узуальними й okazіональними одиницями визнається дослідниками досить умовною, що пов'язано з частотою їхнього вживання, і виявляється в наявності перехідного класу одиниць. Перехідні прикметники мають переносне значення звучання, що відображено в їхніх словникових статтях сполученнями з дієсловами або іменниками звукової семантики, наприклад, *eine warme Stimme* «приємний голос».

Для з'ясування ролі концептуальної метафори в осмисленні взаємодії слухових ознак із дотиковими, смаковими або зоровими якістьями пропонуємо алгоритм роботи, який передбачає таку послідовність дослідницьких дій: встановлення груп досліджуваних одиниць за словниковими й текстовими даними та реконструкцію низки когнітивних процедур, що уможливають метафоричні проєкції звукових ознак на інші перцепції. З проаналізованих текстів художньої літератури вилучаємо ад'єктивні одиниці на позначення перцептивної ознаки, які сполучаються з назвами звуків, наприклад, *die Stimme* «голос», *die Musik* «музика», *der Ton* «тон» тощо. Результатом першого кроку розкриття метафоричного механізму концептуалізації носіями німецької мови взаємодії різних перцептивних ознак у термінах звучання є класифікація перехідних і okazіональних прикметників на три групи: дотикові, смакові й зорові.

Далі реконструюємо низку когнітивних процедур, які уможливають одночасне сприйняття й взаємодію різних перцептивних ознак у термінах звучання. Най-

чисельнішою групою перехідних одиниць є прикметники на позначення дотикових якостей, наприклад, *warm* «теплий», *weich* «м'який» тощо. Так, основне значення прикметника *warm* «теплий» вказує на його призначення для характеристики об'єктів, предметів, яким властиве бути джерелами тепла й віддавати своє тепло людині, а також створювати їй при цьому приємне відчуття комфорту й затишку, напр., *warmes Wasser*, *warmes Zimmer*, *warme Kleidung* [9, с. 1710]. У мовленні значення цього прикметника використовується для осмислення приємного звучання голосу людини, наприклад: *Als er mit warmer und hochtheatraler Bassstimme zu reden anhub, brach die Bauernschar in ein so entsetzliches Gelächter aus, dass es bis nach Götzberg hinabschallte* [11, с. 49].

У метафоричному виразі *mit warmer Bassstimme* «приємним басом» прикметник *warm* «теплий» утрачає первинне значення температури, оскільки явище «звук» не може нагріватися й віддавати своє тепло. Осмислення у термінах звучання якості, позначеної цим прикметником ознаки, стає можливим завдяки когнітивному принципу аналогового мапування. На цьому принципі ґрунтуються метафоричні процеси концептуалізації навколишньої дійсності через когнітивні операції мапування ознак царин джерела на співвідносні ознаки царин мети [1, с. 190]. Аналогії між дотикальними й слуховими відчуттями, які існують на ментальному рівні, передбачають пошук цих відчуттів, визначення ступеня приємності / неприємності відповідних ознак відносно до шкали оцінки, їхнього поєднання у мозку, що зумовлює метафоричні проєкції приємного або неприємного звука на відповідні дотикові відчуття. Концептуальна метафора ПРИСМНИЙ / НЕПРИСМНИЙ ЗВУК Є ПРИСМНИЙ / НЕПРИСМНИЙ НА ДОТИК ПРЕДМЕТ, спираючись на отримані внаслідок сприйняття й діяльності з предметами знання, уможливує одночасну перцепцію індивідом відчуттів завдяки відповідностям, що встановлюються між приємним звуком й приємним дотикальним відчуттям, котре виникає від контакту тіла людини з теплим предметом.

Аналогії між **смаком і звуком**, що існують на когнітивному рівні, спричиняють концептуальну метафору ПРИСМНИЙ / НЕПРИСМНИЙ ЗВУК Є ПРИСМНИЙ / НЕПРИСМНИЙ СМАК, яка діє внаслідок відповідностей, котрі існують між насолодою улюбленими мелодіями або насолодою смаком улюбленої страви. Так, у прикладі *Der Titel ist Programm, die pumpernden, durchaus zeitgemäßen Clubsaunds gemahnen an das und das, die zuckersüßen schwärmerischen Beatlesmelodien verzaubern, die Texte sind kantiger geworden, man darf gespannt sein auf die Tournee, doch klingt das Ganze inzwischen runder und somit auch poppiger, weniger gewagt als zuvor* [12, с. 19] метафоричний вираз *die zuckersüßen Beatlesmelodien* «солодкі мелодії Бітлз» є результатом проєкції приємних слухових відчуттів на відповідні смакові перцепції.

Концептуальна метафора покладена в основу осмислення взаємодії слухових ознак із зоровими, що об'єктивується у сполученнях оказіональних прикметників *goldbraun* «золотаво-коричневий» й *schwarz* «чорний» з іменниками на позначення звуків *der Ton* «тон», *der Donner* «грім». Так, основою сполучуваності одиниць у виразі *der schwarze Donner* «чорний грім» слугують дві паралельні метафоричні проєкції джерел на мету, представлені концептуальними моделями ГРИМ Є СЕРЦЕ Й ЧОРНИЙ КОЛІР Є СТРАХ завдяки відповідностям, які встановлюються між гуч-

ністю й фізіологічними реакціями організму людини на неї: гучний грім і збільшення частоти серцевих скорочень людини вказують на небезпеку, а чорний колір асоціюється з нещастям: *Was er hörte, war der schwarze Donner, der von seinem Herzen kam* [11, с. 35]. Метафоричний вираз *der schwarze Donner* «чорний грім» допомагає реалізувати заковані у свідомості мовців німецького соціуму знання про те, що звуки спричиняють приємні або неприємні відчуття. Подібні відчуття виникають й під час візуального сприйняття кольорів. Поєднання, узагальнення зорових і слухових ознак пояснюється своєрідністю їх психічного сприйняття, оскільки зір і слух є дистантними рецепторами, здатними сприймати подразнення на відстані, що відрізняє їх від інших органів чуття [6, с. 36].

Знання про фізичні параметри звука, про вплив звуків на організм людини, про зорові, смакові й тактильні якості предмету дають змогу людині проектувати ознаки з однієї царини відчуттів на іншу завдяки своїй здатності до аналогового мислення, що подано через концептуальну метафору. Остання слугує основою для формування перцептивної метафори, яка передбачає осмислення взаємодії слухових ознак із дотиковими, смаковими й зоровими якостями, й пояснює сполучуваність досліджуваних одиниць з іменниками на позначення звуків.

Література

1. *Белєхова Л. І.* Лінгвокогнітивні механізми формування словесного поетичного образу (на матеріалі американської поезії) / Л. І. Белєхова // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського державного лінгвістичного університету. Серія : Філологія. Педагогіка. Психологія. – 2000. – Вип. 3. – С. 189–195.
2. *Блажко М. І.* Прикметники та дієприкметники на позначення звучання в сучасній німецькій мові : семантика і комбінаторика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04. «Германські мови» / М. І. Блажко. – Херсон, 2011. – 20 с.
3. *Гунина Н. А.* Концепт «звучание» и его вербализация в английском языке / Н. А. Гунина // Когнитивная семантика : 2-я Междунар. школа-семинар по когнитивной лингвистике, 11–14 сент. 2000 г. : материалы. – Тамбов : Изд-во Тамбовского ун-та, 2000. – Ч. 2. – С. 29–32.
4. *Кубрякова Е. С.* Концепт, Концептуализация / Е. С. Кубрякова // Краткий словарь когнитивных терминов. – М. : Филол. ф-т МГУ, 1996. – С. 90–94.
5. *Кудрина Н. А.* Особенности вербализации звуковых концептов в русском и французском языках / Н. А. Кудрина // Когнитивная семантика : 2-я Междунар. школа-семинар по когнитивной лингвистике, 11–14 сент. 2000 г. : материалы. – Тамбов : Изд-во Тамбовского ун-та, 2000. – Ч. 2. – С. 91–93.
6. *Лурия А. Р.* Объективное исследование динамики семантических систем / А. Р. Лурия, О. С. Виноградова // Семантическая структура слова. Психолингвистические исследования. – М. : Изд-во МГУ, 1971. – С. 27–63.
7. *Матвеева Т. М.* Перцептивная категория вкуса в немецком языке: специфика и принципы организации / Т. М. Матвеева // Международный конгресс по когнитивной лингвистике, 26–28 сент. 2006 г. : сб. материалов. – Тамбов : Изд-во ТГУ им. Г. Р. Державина, 2006. – С. 208–210.

8. Харитончик З. А. Перцептивные признаки как основания деривационных процессов в лексической системе языка / З. А. Харитончик // Международный конгресс по когнитивной лингвистике, 26-28 сент. 2006 г. : сб. материалов. – Тамбов : Изд-во ТГУ им. Г. Р. Державина, 2006. – С. 83–85.

9. Duden: Deutsches Universalwörterbuch. – Mannheim-Wien-Zürich : Dudenverlag, 1989. – 1816 S.

10. Kövecses Z. Metaphor and metonymy in Cognitive Linguistics / Z. Kövecses // Cognitive Linguistics : A User – Friendly Approach. – Szczecin : Uniwersitet Szczecinski, 2005. – P. 13–33.

11. Schneider R. Schlafes Bruder / Robert Schneider. – Leipzig : Reclam Verlag, 1996. – 206 S.

12. Stuckrad-Barre von B. Soloalbum. Roman. / von B. Stuckrad-Barre. – Köln : Kiepenheuer + Witsch, 1998. – 246 S.

Blazhko M. I. Metaphoric conceptualization of perceptual features interaction in terms of sounding in modern German

The article proves that conceptual metaphor serves as the basis for the formation of the perceptual metaphor used for conceptualizing the interaction of hearing with touching, tasting and seeing.

Key words: conceptual metaphor, perceptual metaphor, concept SOUNDING, perceptual feature.

Блажко М. И. Метафорическое осмысление взаимодействия перцептивных признаков в терминах звучания (на материале современного немецкого языка)

В статье показано, что порождение перцептивной метафоры основывается на механизме концептуальной метафоры, которая используется для осмысления взаимодействия слуховых признаков с тактильными, вкусовыми и зрительными качествами.

Ключевые слова: концептуальная метафора, перцептивная метафора, концепт KLANG, перцептивный признак.